

ΑΝ Μ' ΑΦΗΝΕΣ ΤΗ ΛΕΞΗ ΝΑ ΣΟΥ ΜΑΘΩ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΠΟΥΡΑΝΤΑΣ

*Αν μ' άφηνες τη λέξη
να σου μάθω*

Μυθιστόρημα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Θέση υπογραφής δικαιούχου/ων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας
εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Σύγχρονη Ελληνική Λογοτεχνία

Πεζογραφία – 404

Δημήτρης Μπουραντάς, *Αν μ' άφηνες τη λέξη να σου μάθω*

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Επιμέλεια - Διόρθωση: Μάριος Παρθένης-Γαρδίκης

Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης

Φιλμ - Μοντάζ: Μαρία Ποινιού-Ρένεση

Copyright© Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Εκδόσεις Πατάκη)

και Δημήτρης Μπουραντάς, Αθήνα 2017

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Μάρτιος 2017

KET B007 ΚΕΠ 177/17

ISBN 978-960-16-7298-4

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ.

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069

KENTΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΙΝΘΟΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),

570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Αφιερώνεται στη Ναταλί

*Δεν ήταν άλλη η Ναταλί
Ήταν η χαμένη του ζωή
Ήταν ο εαυτός που έφαχνε
στην αίσθηση του τίποτα
Ήταν το όνειρο της μέρας
Ήταν το είναι και το γίγνεσθαι
της ύπαρξής του
Ήταν απλά ο έρωτάς του
Άλλοι τη λέγαν Ναταλί
κι άλλοι τη φώναζαν αγάπη.*

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	11
1. Σταυροδρόμι στην ομίχλη	15
2. Το πάρτι στον Τιτανικό	20
3. Το τσουνάμι	45
4. Τα σημάδια των καιρών.....	53
5. Ακόμη και η πιο σκοτεινή νύχτα θα τελειώσει και ο ήλιος θα ανατείλει πιο λαμπερός	65
6. Η ασύμμετρη απειλή	89
7. Η συνάντηση με τη νοσταλγία.....	123
8. Το απροσδόκητο μέτωπο	149
9. Το υπαρξιακό άγχος της εφηβείας	172
10. Ο πρώτος πειρασμός	189
11. Κερδίζοντας τη μάχη	207
12. Η προσγείωση στην πραγματικότητα.....	217
13. Πορεία εκτροχιασμού	225
14. Το βάρος της ευθύνης	238
15. Ο έρωτας τελειώνει, η αγάπη ποτέ.....	253
16. Η δύσκολη και επικίνδυνη απόφαση	258

17. Το πισώπλατο μαχαίρωμα	273
18. Όταν όλα χάνονται.....	282
19. Το ταξίδι του χωρισμού	299
20. Η αναζήτηση της λύτρωσης.....	319
21. Ό,τι δεν με σκοτώνει, με κάνει πιο δυνατό.....	331
Ευχαριστίες.....	347

Πρόλογος

Είναι ίσως η μόνη αλήθεια ότι η ζωή μας είναι μία και μικρής διάρκειας. Τόσο μικρής που, μόνον όταν φτάνουμε στο τέλος της διαδρομής, κατανοούμε πόσο γρήγορα πέρασε. Τότε κατανοούμε ότι, κάθε στιγμή, κάθε μέρα, κάθε χρόνος που περνά, δεν ξανάρχεται. Δυστυχώς, εμείς δεν μπορούμε να δώσουμε πολλά χρόνια στη ζωή μας. Μπορούμε όμως να δώσουμε πολλή ζωή στα χρόνια μας και στα χρόνια αυτών που αγαπάμε. Μπορούμε να ζήσουμε περισσότερο, ίσως και δύο ζωές, αν ζήσουμε πλούσια. Αν κάνουμε αυτό το ταξίδι με αυθεντικότητα, με νόημα και με έρωτα για τη ζωή. Μπορούμε να το πετύχουμε. Αρκεί να κάνουμε πράξη το *carpe diem* (άδραξε τη μέρα) και να ζήσουμε τις περισσότερες στιγμές με αγάπη, με ψυχική ηρεμία και γαλήνη, με αίσθηση δημιουργίας, με χαρά, με γνήσια φιλία και συντροφιά, με αυτοσεβασμό, αυτοεκτίμηση κι αξιοπρέπεια, με ελπίδα, αυτοπεποίθηση κι ελευθερία. Αντίθετα, χωρίς αυτά θα ζήσουμε μισή ζωή. Ίσως και καμιά, αν αφεθούμε στη φυλακή της ματαιοδοξίας, των αρνητικών συναισθημάτων και του συνεχούς άγχους για

απόκτηση και κατανάλωση υλικών αγαθών. Όπως έλεγε ο Σοπενχάουερ, αυτά είναι όπως το νερό της θάλασσας: «Όσο περισσότερο πίνεις, τόσο περισσότερο διψάς». Μπορούμε να ζήσουμε μια πλούσια ζωή, αν κατανοήσουμε τη ρήση του Αυρηλίου και πορευτούμε με βάση αυτήν: «Η ευτυχία εξαρτάται από λίγα πράγματα». Μπορούμε, αν πιστέψουμε και κάνουμε πράξη τη ρήση του Αϊνστάιν που, μιλώντας μεταφορικά, μας λέει ότι: «Η ευτυχία είναι πράγμα απλό και λιτό: ένα ποτήρι κρασί, ένα κάστανο, ένα φτωχικό μαγκάλι και η βουή της θάλασσας».

Αναμφισβήτητα, στο ταξίδι της ζωής μας δεν μπορούμε να αποφύγουμε δύσβατα μονοπάτια, καταιγίδες και τρικυμίες. Είναι βέβαιο ότι βιώνουμε θανάτους αγαπημένων μας ανθρώπων, απορρίψεις, απογοητεύσεις, ατυχίες, λάθη, αποτυχίες, προδοσίες, αχαριστία, χαιρεκακία, μίσος, επιθετικότητα, έρωτες που τελειώνουν, φόβους, άγχη και ένα σωρό άλλες κακουχίες.

Πράγματι, όλα αυτά μάς πληγώνουν, μας πονάνε και κλέβουν χρόνια από τη ζωή μας. Όμως το πώς αντιμετωπίζουμε όλους αυτούς τους κλέφτες της ζωής είναι επίσης λίγο ή πολύ ζήτημα δικών μας επιλογών. Εμείς καθορίζουμε αν μας κάνουν να μένουμε για πολύ στον πάτο χωρίς οξυγόνο ή αν αναδυσμάστε στα γαλήνια και ηλιόλουστα νερά της θάλασσας το ταχύτερο δυνατόν.

Βεβαίως ζούμε σ' έναν κόσμο γεμάτο περιορισμούς, κινδύνους, απειλές και επιβουλές από τους άλλους. Σε έναν κόσμο αντιφατικό, αβέβαιο, πολύπλοκο, ίσως και αυτοκαταστροφικό, που καθορίζεται από την τεχνολογία, την αλόγιστη κατανάλωση υλικών αγαθών και την καταστροφή της φύσης. Σε έναν κόσμο δαρβινικό, όπου κυριαρχούν ο εγωισμός, ο ατομικισμός και ο πόλεμος για τη συγκέντρωση του πλούτου.

Σε τούτον τον κόσμο και σε τούτους τους ταραγμένους καιρούς, η πατρίδα μας έφτασε εκεί που ο νους ποτέ δεν το είχε βάλει: Με μια πορεία δεκαετιών, έφτασε στην οικονομική, πολιτική, κοινωνική, πολιτισμική, αξιακή και εθνική χρεοκοπία. Γίναμε το παγκόσμιο παράδειγμα προς αποφυγή. Η πορεία προς τον πάτο είναι βέβαιο πως θα συνεχιστεί, αν –ως γονείς, ως δάσκαλοι, ως εργαζόμενοι, ως επιχειρηματίες, ως πνευματικοί άνθρωποι και, κυρίως, ως πολίτες– δεν αποκτήσουμε αυτογνωσία, δεν μάθουμε από τα λάθη μας και δεν αλλάξουμε τρόπο πολιτικής σκέψης και συμπεριφοράς.

Αναμφισβήτητα, το πολιτικό σύστημα έχει τεράστιες ευθύνες. Όμως τόσο αυτό όσο και η πορεία της χώρας εξαρτώνται από τις επιλογές που εμείς θα κάνουμε, ως άτομα και ως κοινωνία. Όπως υποστήριξε ο Έριχ Φρομ, «Είμαστε αποτελέσματα της ιστορίας, αλλά ταυτόχρονα γράφουμε την ιστορία». Η πατρίδα μας διαθέτει όλα όσα απαιτούνται για να γίνει μια χώρα που αξίζει σε εμάς και στα παιδιά μας. Αρκεί να κάνουμε τις σωστές επιλογές και να τις υλοποιούμε αποτελεσματικά.

Όμως οι σωστές επιλογές –για εμάς, για αυτούς που αγαπάμε, για τη χώρα και για την κοινωνία μέσα στην οποία θέλουμε να ζούμε εμείς και τα παιδιά μας– προϋποθέτουν, πριν απ' όλα, το «γνώθι σαυτόν». Δηλαδή, ξεκάθαρες αξίες, που απαντούν στα κρίσιμα ερωτήματα: Ποιοι θέλουμε να είμαστε και γιατί; Με ποιους θέλουμε να συνταξιδεύουμε και γιατί; Τι και γιατί έχει αξία για τη ζωή που εμείς θέλουμε να ζήσουμε; Σε ποια χώρα και σε ποια κοινωνία θέλουμε να ζούμε;

Όπως και στο μυθιστόρημά μου *Όλα σου τα 'μαθα, μα ξέχασα μια λέξη*, έτσι και σε τούτη τη συνέχειά του, το νόημα για μένα είναι να προσθέσει ζωή στα χρόνια μας.

Όχι τόσο με την έννοια της απολαυστικής ανάγνωσής του, όσο μέσω της συμβολής του στη μάθηση, στις σωστότερες επιλογές και στην πιο αποτελεσματική υλοποίηση αυτών. Νόημα για μένα έχει να αποτελέσει έναν καθρέφτη για να δούμε –πιο ξεκάθαρα και πιο ορθά– τον εαυτό μας, τη ζωή μας και τους θεμελιώδεις κοινωνικούς ρόλους που έχουμε ως σύντροφοι, γονείς, εργαζόμενοι και πολίτες. Να μας δώσει ιδέες –ή έστω και μόνο μία– για να κάνουμε σωστές επιλογές και να ζήσουμε όσο γίνεται καλύτερα και πιο πλούσια τη μία και μικρής διάρκειας ζωή μας σε μια κοινωνία συνοχής και ευημερίας, σε μια πατρίδα που αξίζει σε μας και στα παιδιά μας. Για να δώσουμε ζωή στα χρόνια μας. Εύχομαι ολόψυχα αυτό να συμβεί σε σας και σ’ αυτούς που αγαπάτε.

Σταυροδρόμι στην ομίχλη

21 Σεπτεμβρίου του 2015.

Η ΤΑΝ Η ΜΕΡΑ των πιο δραματικών ίσως γενεθλίων του Νίκου Αλεξίου. Έκλεινε τα εξήντα χρόνια της συναρπαστικής του ζωής. Μια γοητευτική ορειβασία που ο ίδιος είχε επιλέξει, παρά τις αβεβαιότητες, τις ασάφειες, τα διλήμματα, τους περιορισμούς, τις αντιξοότητες, τις δυσκολίες, αλλά και τις ευκαιρίες. Μια πλούσια διαδρομή με όνειρα και απογοητεύσεις, με ήλιο και βροχή, με χαρές και λύπες, αισιοδοξία και απαισιοδοξία, σωστούς και λάθος συνοδοιπόρους. Μια ζωή με επιτυχίες και αποτυχίες, τύχες και ατυχίες, νίκες και ήττες, στιγμές ευτυχίας και δυστυχίας, με κλάμα και γέλιο, με φίλους και εχθρούς. Με γεννήσεις και θανάτους. Όλα τα βίωσε με ένταση, νόημα και πάθος. Περπάτησε πολλά δύσβατα μονοπάτια. Ανέβηκε πολλές ψηλές κορυφές με το μυαλό, την ψυχή και την καρδιά του. Όταν έφτασε στην υψηλότερη και την πιο επικίνδυνη κορυφή, μετά από σκληρό αγώνα, ένας απίστευτος σεισμός ταρακούνησε τη γη. Έπεσε πολύ χαμηλότερα από εκεί που ξεκίνησε. Τότε βρέθηκε στην άβυσσο

σχεδόν μόνος. Σε μια πατρίδα που τον πρόδωσε. Που έγινε ξένη πατρίδα και τον κάρφωνε με κοφτερά δίκοπα μαχαίρια στην καρδιά. Που τον πλήγωνε τόσο βαθιά. Ανάμεσα σε ανθρώπους που εμπιστεύθηκε και τον πρόδωσαν, τον απέρριψαν, τον ταπεινώσαν και τον πίκραναν.

Όταν τελείωσε το δείπνο με την πρώτην σύζυγό του, τα αγαπημένα παιδιά του και δυο τρεις στενούς φίλους, ήθελε να μείνει μόνος συνεχίζοντας να πίνει κόκκινο κρασί. Ήθελε να κάνει με τον εαυτό του έναν εξαιρετικά δύσκολο διάλογο. Πίστευε ότι έφτασε η ώρα να απαντήσει στο πιο βασανιστικό δίλημμα της ζωής του, που τον τυραννούσε μήνες. Μόνος, έστεκε σε ένα σταυροδρόμι με δύο μονοπάτια σε πυκνή ομίχλη: να πάρει την απόφαση να μείνει ή να φύγει; Από τη μία, ήξερε ότι ο πόνος θα ήταν μεγάλος αν άφηνε τη γυναίκα του, τα παιδιά του, τους λίγους φίλους του, τους λίγους αξιόλογους συνεργάτες και συναδέλφους του, τους φοιτητές του και όλους όσοι αγωνίζονταν για τη χαμένη πατρίδα του. Ένωθε πόνο και θλίψη να αφήσει όλους αυτούς που τον τίμησαν και που τους όφειλε απέραντη ευγνωμοσύνη. Ένωθε πικρία ν' αφήσει τον τρόπο ζωής που είχε συνηθίσει, τα σοκάκια που περπάτησε, τα φεγγάρια που είδε, το σπίτι που έχτισε με ιδρώτα, τις όμορφες θάλασσες, τα βουνά, τον ήλιο, τον γαλάζιο ουρανό και το εξαιρετικό κλίμα της Ελλάδας. Από την άλλη, πονούσε πολύ που ζούσε σε μια χώρα χρεοκοπημένη οικονομικά, πολιτισμικά, κοινωνικά και ηθικά, μια χώρα που οι πολιτικοί της την ξεπουλούσαν στους ξένους και την οδηγούσαν σε τριτοκοσμικές καταστάσεις, χωρίς καμία αντίσταση από τους εφησυχασμένους πολίτες της. Σε μία κοινωνία που τον απέρριψε λες κι ήταν ένα τίποτα, ενώ δόξαζε τόσους και τόσους ανίκανους, ανέντιμους και ανεπάγγελτους πολιτικούς και άλλους. Βίωνε

στην πράξη τη ρήση του Αντόνιο Γκράμσι, που υποστηρίζει ότι «Όταν το παλιό πεθαίνει και δεν μπορεί να γεννηθεί το νέο, είναι η εποχή των τεράτων». Δεν άντεχε να ζήσει χωρίς τα όνειρα, το νόημα, τον έρωτα και το πάθος, με τα οποία είχε μάθει να ζει εξήντα χρόνια. Σε μία χώρα που συνέχιζε να βυθίζεται σε ευθεία πορεία προς τον πάτο. Μια χώρα που έμοιαζε σαν ένα γερασμένο καράβι με πολλές βλάβες, με λάθος καπεταναίους, λάθος πλήρωμα και λάθος επιβάτες, στη συντριπτική τους πλειοψηφία. Μια χώρα μέσα σε ένα αχαρτογράφητο πέλαγος με τεράστια τρικυμία. Εκτός αυτών, τον έδιωχναν οι πληγές που του άνοιξαν οι δικοί του άνθρωποι, και κυρίως η Άννα, που την εκτίμησε, πίστεψε, στήριξε με όλες του τις δυνάμεις, αγάπησε, ερωτεύθηκε και λάτρεψε. Η φυγή πίστευε ότι θα συντόμευε ίσως τον χρόνο της γιαιτρείας τους. Θα μπορούσε να είναι η λύτρωση. Η σωτηρία της ψυχής του.

Πώς όμως η λογική και η γνώση να σε βοηθήσουν σε τέτοια διλήμματα; Ποιους ν' ακούσεις και ποιους να μην ακούσεις; Με ποια συναισθήματα να πας και ποια ν' αφήσεις; Πώς να βάλεις στη σειρά τις πολλές φωνές της ψυχής σου; Ποιες πληγές να γιατρέψεις και ποιες να μη γιατρέψεις; Πώς οι θεωρίες και τα μοντέλα να σου δώσουν απαντήσεις στα αντιφατικά ερωτήματα της ύπαρξής σου; Πώς να βρεις ηρεμία στο μυαλό σου όταν ακούς πολλές φωνές από την καρδιά σου;

Η ώρα έφτασε πέντε το πρωί και γι' άλλη μία φορά δεν είχε μπορέσει να δώσει απάντηση. Πιωμένος, εξαντλημένος ψυχολογικά, χαμένος στο βασανιστικό χάος του μυαλού του, αποκοιμήθηκε στον καναπέ.

Ο εφιάλτης που τον επισκέφθηκε ίσως τελικά να τον βοηθήσει να ξετυλίξει το κουβάρι των σχέσεων και των συναισθημάτων του. Ίσως αποτελέσει τον καταλύτη στο

να κάνει την πιο δύσκολη επιλογή για τη λίγη ζωή που ακόμα του απέμεινε, αφού η κλεψύδρα της έτρεχε τώρα με μεγαλύτερη ταχύτητα και έφτανε στο τέλος της με μαθηματική βεβαιότητα.

Είδε ότι περπατούσε ώρες, μήνες, χρόνια, αιώνες να φτάσει στο ξέφωτο. Δύσκολα μπορούσε πλέον να κρατηθεί. Τα πόδια του είχαν γεμίσει πληγές, τα ρούχα του ήταν σκισμένα. Έτρεμε, διψούσε, πονούσε, ψυχορραγούσε. Ήταν μια απατηλή ηλιαχτίδα που φώτιζε το μονοπάτι που δεν υπήρχε. Και εκείνος βάδιζε χωρίς να βλέπει ότι ήταν δική του αυταπάτη. Μέχρι που το αίμα του πότισε το διψασμένο χώμα. Τότε γονάτισε νικημένος, προδομένος, χαμένος στο αναπόμευτο. Πικραμένος και ταπεινωμένος από το όνειρό του. Σήκωσε τα ματωμένα χέρια του ψηλά. Είδε τα μαύρα σύννεφα και άφησε μια κραυγή να βγει δυνατά, μήπως και φωτίσει το σκοτάδι που έκρυβε το απατηλό νόημα του δρόμου του.

Δεν είχε την ψυχική δύναμη και το κουράγιο να ξυπνήσει. Δεν ήθελε να δει την ωμή πραγματικότητα της ύπαρξής του. Αλλά το φως του ηλίου δεν του συγχωρούσε να κρύβεται. Του φώναξε δυνατά:

«Δεν θα αρνηθείς το πεπρωμένο σου. Εσύ το καθορίζεις με τις επιλογές σου. Αν δεν το κάνεις, θα το καθορίσουν οι άλλοι, και τότε ξέρεις ότι θα ζήσεις μια αβίωτη ζωή που δεν θα ήθελες. Θα ζήσεις με τα βασανιστικά “αν” και “γιατί”, που θα σε κυνηγάνε διαρκώς. Γνωρίζεις ότι, όσο τα χρόνια περνούν, η ζωή σου έχει μεγαλύτερη αξία».

Με πολύ κόπο σηκώθηκε από το κρεβάτι. Έφτιαξε καφέ, κάθισε στο τραπέζι της κουζίνας και άναψε τσιγάρο. Πήρε το μολύβι και, σε ένα κομμάτι χαρτί που βρήκε μπροστά του, έγραψε:

ΧΩΡΙΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

*Καλύτερα να μην ξημέρωνε
να μη με βλέπουν στη μέση του δρόμου
Ίσως έτσι ν' αντέξω τον οίκτο της άδικης κατάρας
Καλύτερα να μη με κοιτούν
Χωρίς ταυτότητα πώς να μ' αναγνωρίσουν
Στα σπασμένα γυαλιά τους παραμορφωμένη
η εικόνα μου
Πού να βρω κουράγιο να τη σβήσω
Καλύτερα μόνος
να φάχνω τα ίχνη της αξιοπρέπειας
Ίσως αυτά να γιατρέψουν την πληγωμένη μου ψυχή
να ζεστάνουν τα παγωμένα χείλη μου
Ίσως αυτά να με συντροφεύσουν στην έξοδο κινδύνου
Στη μέση του δρόμου μόνο μ' αυτά μπορώ να σταθώ
Να κοιτάζω μακριά
Ν' αλλάξω πορεία*

2.

Το πάρτι στον Τιτανικό

Δέκα χρόνια πιο πριν...

ΤΟ 2005 ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ, εκτός ενός πολύ μικρού ποσοστού σκεπτόμενων πολιτών, ζουν σε μια απέραντη ευμάρεια και σε έναν άκρως επικίνδυνο εφησυχασμό. Πολλοί έγιναν πλούσιοι, αλλά όλοι ζούσαν στη ματαιότητα μιας καταναλωτικής υπερβολής. Ακόμη και αυτοί της μεσαίας και χαμηλής εισοδηματικής τάξης είχαν κάνει θεότητα την απόκτηση και κατανάλωση υλικών αγαθών. Είχαν διαγράψει από τη μνήμη τους τις αξίες και τον τρόπο της ζωής τους λίγες δεκαετίες πριν. Ξέχασαν το πώς τους μεγάλωσαν οι γονείς τους και την ευθύνη για το μέλλον των παιδιών τους. Κυρίως ξέχασαν τις αξίες και τον πολιτισμό του Ελληνισμού. Διέγραψαν τη ρήση του Μάρκου Αυρηλίου ότι «Η ευτυχία εξαρτάται από λίγα πράγματα», όπως και αυτήν του Γκάντι πως «Οι αξίες γίνονται το πεπρωμένο σου». Την ιστορία την έκρυψαν στα χαλάσματα. Έκαναν κουρέλια τις σημαίες του Πολυτεχνείου και έσβησαν από τους τοίχους τα ενοχλητικά συνθήματα που κάποτε φώναζαν με πάθος. Πέταξαν

στη δεξαμενή της λήθης το «Ψωμί, Παιδεία, Ελευθερία».

Τις προηγούμενες δεκαετίες, μερικές εκατοντάδες χιλιάδες οικογένειες πλούτισαν. Έφτιαξαν βίλες – βεβαίως με πισίνες. Αγόρασαν πανάκριβα αυτοκίνητα, κυρίως τζίπ από την «κακή» Γερμανία. Έκαναν ταξίδια σε ακριβούς τουριστικούς τόπους σε άλλες χώρες και κατανάλωναν κυρίως εισαγόμενα προϊόντα. Ήταν κατεξοχήν αυτοί που κερδοσκοπούσαν με τη φοροδιαφυγή, τις παράνομες δουλειές, τον χρηματισμό κάθε είδους, τη διαφθορά και τη διαπλοκή. Αρκετοί κρατικοδίαιτοι επιχειρηματίες, που προμήθευαν ένα τεράστιο, αναποτελεσματικό, σπάταλο και διεφθαρμένο κράτος και τις δημόσιες επιχειρήσεις, έκαναν μεγάλες περιουσίες. Μερικοί έχτισαν πύργους, κυκλοφορούσαν με ελικόπτερα και είχαν έναν στρατό από μπράβους για να τους προστατεύει. Τα ξενυχτάδικα και τα σκυλάδικα με τα μπουκάλια ούισκι, τους σωρούς λουλουδιών, τα τουρκομπάρock τραγούδια και τους εφήμερους τραγουδιστάδες άνθιζαν στην παραλία της Αθήνας και στην επαρχία. Σπάσαμε τους δίσκους του Βαμβακάρη, του Τσιτσάνη, του Καζαντζίδη, του Μπιθικώτση, του Θεοδωράκη, του Χατζιδάκι, του Λοΐζου, του Μαρκόπουλου, του Ξαρχάκου και τόσων άλλων, που μιλούσαν για τη ζωή, τον άνθρωπο και την πατρίδα.

Αρκετές άλλες εκατοντάδες χιλιάδες οικογένειες εργαζομένων στον δημόσιο τομέα απολάμβαναν καλές αμοιβές, αφού τα κομματικά συνδικάτα είχαν τεράστια επιρροή στις κυβερνήσεις και στις διοικήσεις των δημόσιων επιχειρήσεων και οργανισμών. Χιλιάδες συνδικαλιστές είχαν παχυλούς μισθούς και πολλά άλλα προνόμια χωρίς να δουλεύουν, αφού με νόμο ο συνδικαλισμός –όπως και η πολιτική– είχε γίνει επάγγελμα. Αλλά και όλος ο υπόλοιπος πληθυσμός αύξησε γρήγορα τα εισοδήματά του

και είχε μεγάλη ευκολία δανεισμού από τις τράπεζες για να μπορεί να αυξήσει την κατανάλωση. Όλα αυτά βεβαίως δεν στηρίχθηκαν στην ανταγωνιστικότητα και στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας, αλλά στον τεράστιο και συνεχώς αυξανόμενο δανεισμό του κράτους και στην κατασπατάληση των οικονομικών επιδοτήσεων που η Ευρωπαϊκή Ένωση έδινε στην Ελλάδα για την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό του παραγωγικού μοντέλου. Ταυτόχρονα, χιλιάδες μετανάστες από Αλβανία, Πολωνία, Βουλγαρία, Ουκρανία και άλλες χώρες είχαν έρθει στην Ελλάδα και έκαναν τις χειρωνακτικές εργασίες στα εργοστάσια, στα χωράφια, στις οικοδομές, στα σπίτια ως υπηρέτριες και σε άλλα χρήσιμα και επικερδή επαγγέλματα, τα οποία θεωρούνταν πλέον απαξιωμένα και βαρετά από την πλειοψηφία των Ελλήνων. Οι αγρότες περνούσαν τις περισσότερες ώρες στα καφενεία, αγόραζαν τρακτέρ για επίδειξη και επισκέπτονταν συχνά τα νυχτερινά κέντρα διασκέδασης και τα μπαρ με τις ξένες καλλονές. Εν τω μεταξύ, η Ελλάδα είχε χάσει την ευκαιρία να αναδειχθεί σε ισχυρή οικονομική και πολιτική δύναμη, τουλάχιστον στα Βαλκάνια όπου μια δεκαετία πριν είχε καταρρεύσει το σοσιαλιστικό καθεστώς και οι αγορές τους ήταν σχεδόν παρθένες. Ουσιαστικά, ήταν μια χώρα που για δεκαετίες κατανάλωνε πολύ περισσότερα από όσα παρήγε, κάτι που ήταν αυτονόητο ότι δεν θα μπορούσε να συνεχίζεται για πολύ.

Η αποκορύφωση αυτής της επίπλαστης οικονομικής ανάπτυξης ήρθε την περίοδο 1999-2001. Εκατομμύρια Έλληνες έζησαν το όνειρο του εύκολου πλουτισμού σ' ένα παιχνίδι που για ένα διάστημα όλοι κερδίζουν. Και, όταν τα κέρδη είναι εύκολα, γρήγορα και πολλά, τα μυαλά τρελαίνονται. Η λογική γίνεται ανήμπορη να δει την πραγμα-

τικότητα και το αυτονόητο. Εκατομμύρια Έλληνες επένδυσαν ακόμα και δανεικά στο χρηματιστήριο του τζόγου, που με την ανοχή –αν όχι και τη συμβολή– της κυβέρνησης είχε στηθεί. Αγόραζαν πανάκριβες μετοχές, ακόμα και μετοχές εταιρειών-φαντασμάτων χωρίς καμία επιχειρηματική προοπτική. Η δίψα για τον εύκολο πλουτισμό έγινε ψύχωση. Η κυβέρνηση, οι αρμόδιοι θεσμοί και η δικαιοσύνη, με περίσσειμα ανευθυνότητας και με αυταρέσκεια, έβλεπαν αυτή τη φούσκα να μεγαλώνει. Ενώ γνώριζαν ότι πολύ σύντομα θα έσκαιγε, όπως και έγινε, δεν έπραξαν το παραμικρό. Λίγοι, που γνώριζαν καλά και έλεγχαν το παιχνίδι, έγιναν πλούσιοι. Οι πολλοί τα έχασαν όλα. Η αγορά του τζόγου λειτούργησε όπως συνήθως. Δυστυχώς, όμως, οι χαμένοι για άλλη μία φορά δεν έμαθαν. Για άλλη μία φορά ανέχθηκαν την εξαπάτηση από το κράτος και από το πολιτικό σύστημα, αφού αισθάνθηκαν συνένοχοι.

Δεν άργησε όμως να έρθει το πανηγύρι του 2002 με την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωζώνη. Κανείς δεν αναρωτήθηκε αν αυτό ήταν σωστό ή λάθος. Κανείς από αυτούς που γνώριζαν δεν μίλησε για το αν αυτή η είσοδος της χώρας στην Ευρωζώνη ήταν προς όφελος ή σε βάρος της πραγματικής ανάπτυξης για την κοινωνική ευημερία μακροπρόθεσμα. Αν θα ενίσχυε ή θα αποδυνάμωνε την ανταγωνιστικότητα και την εξωστρέφεια της οικονομίας και την υγιή επιχειρηματικότητα. Όλοι μαζί, πολιτικοί, δημοσιογράφοι, διανοούμενοι, επιχειρηματίες, επιστήμονες, χόρευαν στο σαλόνι του Τιτανικού ευτυχισμένοι. Αρκετοί σκεπτόμενοι έμειναν σιωπηλοί στο περιθώριο. Όσοι ήθελαν να φωνάξουν, δεν είχαν βήμα – αλλά και τις όποιες κραυγές έβγαζαν μερικοί από αυτούς, η μουσική που έπαιζε στο πάρτι ήταν τόσο δυνατή που κανείς δεν τις άκουγε.

Ταυτόχρονα με αυτή την ευμάρεια, ήρθε το 2004 να απογειώσει την υπερηφάνεια, την αλαζονεία και τον εφησυχασμό των Ελλήνων, αφού η εθνική ομάδα ποδοσφαίρου κέρδισε το ευρωπαϊκό κύπελλο και η χώρα για μήνες είχε παγκόσμια δημοσιότητα λόγω των Ολυμπιακών αγώνων. Κανείς βεβαίως δεν σκεφτόταν ότι το κόστος τους –που αύξησε περίπου κατά 10% τον δανεισμό του κράτους, και αυτό χωρίς να υπάρχει μακροπρόθεσμο όφελος– ήταν ακόμα μια σημαντική βλάβη στο καράβι-Ελλάδα που έπλεε στα ήρεμα, ακόμη τότε, νερά της ευρωπαϊκής και παγκόσμιας οικονομίας.

Ουσιαστικά οι Έλληνες είχαν χάσει το μυαλό τους, την ψυχή τους και την καρδιά τους. Έκαναν πράξη τη σκέψη του Σοπενχάουερ, που υποστηρίζει ότι η μανία απόκτησης και κατανάλωσης υλικών αγαθών είναι όπως το νερό της θάλασσας: «Όσο περισσότερο πίνεις, τόσο περισσότερο διψάς». Το εύκολο δανεικό χρήμα και ο βίαιος μετασχηματισμός του καταναλωτικού μοντέλου έκαναν να χαθούν σημαντικές αξίες και αρετές που υπήρχαν τις προηγούμενες δεκαετίες, όπως ακριβώς τις είχε περιγράψει σε άρθρα ο καθηγητής Νίκος Αλεξίου πριν δεκαπέντε περίπου χρόνια.

Ο χρηματισμός, το ρουσφέτι, η διαπλοκή, η φοροδιαφυγή, η αυθαιρεσία, το βόλεμα και η αρπαχτή φάνταζαν πλέον ως εξυπνάδα, τόλμη, θάρρος, μαγκιά και παλικαριά. Χάθηκαν οι αξίες της αλήθειας, της αξιοπρέπειας, της υπευθυνότητας, της εργατικότητας, της αριστείας, της αποτελεσματικότητας, της συναίνεσης, της συνεργασίας, της αλληλεγγύης, της ταπεινότητας, της εντιμότητας, της ακεραιότητας, του σεβασμού, της πειθαρχίας, της συνέπειας, της δικαιοσύνης και του κοινού καλού. Αντικαταστάθηκαν από το εγώ, την επιθετικότητα, το «ξέρεις ποιος

είμαι εγώ», την πονηριά, το άρπα-κόλλα, τον οχαδερφισμό, τον ζαμανφουτισμό, τη σπέκουλα, την αλαζονεία, την υπεροψία, τον αριβισμό. Η δημοκρατία έπασχε από έναν σαθρό πολιτικό πολιτισμό, ένα ανέντιμο και ανίκανο πολιτικό προσωπικό που οι αξίες του ήταν η εξουσία, τα προνόμια, οι καρέκλες, ο κομματισμός, ο λαϊκισμός, η δημαγωγία, η διαπλοκή, το εφήμερο, το ψέμα και η κολητοκρατία. Σε αυτή την κατηφόρα, η πλειοψηφία των πνευματικών ανθρώπων ως άτομα και ως συλλογικότητες, με προεξάρχουσα την κρατικοδίαιτη Ακαδημία Αθηνών, ευθυγραμμίστηκαν πλήρως ή, στην καλύτερη περίπτωση, έμειναν σιωπηλοί, ενώ γνώριζαν ότι αυτό ήταν συνηγορία.

Ταυτόχρονα με αυτή την Ελλάδα, υπήρχε βεβαίως και η άλλη Ελλάδα: της προόδου, της υπευθυνότητας, της αριστείας και της ανθρωπιάς. Δηλαδή, σκεπτόμενοι, νοικοκυραίοι και υπεύθυνοι πολίτες, εξαιρετικοί επαγγελματίες, υγιείς και ανταγωνιστικές επιχειρήσεις με καινοτομίες, εξαιρετικά προϊόντα και υπηρεσίες, νησίδες αριστείας σε κάποια πανεπιστήμια, καθώς και κινήσεις πολιτών με αξιόλογες προσπάθειες για το περιβάλλον, τον πολιτισμό, τον αθλητισμό και άλλα κοινωνικά ζητήματα. Όμως αυτή ήταν η μικρή Ελλάδα, χωρίς δύναμη επιρροής για να αλλάξει την κυρίαρχη κατάσταση και την πορεία της χώρας. Δεν συμμετείχε στο πάρτι και ζούσε στο περιθώριο, ακολουθώντας τον δικό της μοναχικό δρόμο.

Τα εκατομμύρια Έλληνες που ζούσαν σε ξένες χώρες –κυρίως στις ΗΠΑ, στη Γερμανία και στην Αυστραλία–, εκτός από την αγάπη και τη νοσταλγία για τη χώρα της καταγωγής τους, απολάμβαναν την Ελλάδα στις επισκέψεις τους και στις διακοπές τους. Απολάμβαναν τις ομορφιές της, το κλίμα της, τις παραλίες, τα νησιά της, τα

μνημεία του αρχαίου πολιτισμού που στήριξε τη μετέπειτα πρόοδο της ανθρωπότητας, καθώς και την εξαιρετική ελληνική διατροφή, τον τρόπο διασκέδασης και ζωής. Άλλοι από αυτούς δεν ήθελαν και άλλοι δεν μπορούσαν να δουν την ωμή πραγματικότητα: ότι οι συμπατριώτες τους στην Ελλάδα κατέστρεφαν την αγαπημένη χώρα της καταγωγής τους και των προγόνων τους.

Ο Νίκος Αλεξίου αυτά τα χρόνια ζει μια ιδιαίτερα έντονη και συναρπαστική ζωή, ευγνωμονώντας τους πολίτες της μικρής Ελλάδας για όσα με γενναιοδωρία τού έμαθαν και του έδωσαν. Απολαμβάνει τη μεγάλη επαγγελματική του επιτυχία. Είναι ο πιο διάσημος και ακριβοπληρωμένος καθηγητής Μάνατζμεντ. Τα δυο παιδιά του, ο Ανδρέας και ο Στάθης, έχουν αρχίσει να δείχνουν πολύ καλό χαρακτήρα και ήταν άριστοι μαθητές στις τελευταίες τάξεις του δημοτικού σχολείου. Η γυναίκα του διηύθυνε ένα μεγάλο εργοστάσιο μιας πολυεθνικής φαρμακευτικής επιχείρησης στην Ελλάδα και ήταν πολύ αφοσιωμένη στη δουλειά και στην ανατροφή των παιδιών της.

* * *

Ο Αλεξίου ξεκίνησε από μια πολύ φτωχή οικογένεια, μέτοιχους μετανάστες στην Αθήνα της δεκαετίας του εξήντα από ένα φτωχό χωριό των Τρικάλων. Ο πατέρας του, εργάτης στην οικοδομή. Η μητέρα του, αναλφάβητη, που μεγάλωνε τρία παιδιά: τον Νίκο και τις δυο αδελφές του. Παρά τη φτώχεια, από τις συμπεριφορές των γονιών του διαμόρφωσε έναν σκληρό πυρήνα αξιών που έμειναν αναλλοίωτες στον χρόνο. Έτσι, η εντιμότητα, η αλήθεια, η συνέπεια, η υπευθυνότητα, η σκληρή δουλειά, η αγάπη, η δικαιοσύνη, ο σεβασμός, η αξιοπρέπεια αποτέλεσαν την

πυξίδα της ζωής του. Καθόρισαν τις επιλογές του και τις συμπεριφορές του. Ήταν για αυτόν ξεκάθαρες και αδιαπραγμάτευτες. Η πολύ δύσκολη ζωή τον έκανε να ονειρεύεται από μικρός ποιος ήθελε να γίνει, ποια ζωή ήθελε να ζήσει προσωπικά, επαγγελματικά, κοινωνικά. Κυρίως ήθελε να ξεφύγει από τη φτώχεια, αλλά και να διακριθεί. Δεν τον γοήτευαν ιδιαίτερα το χρήμα και τα υλικά αγαθά, αλλά δεν τα περιφρονούσε.

Βεβαίως είχε συνειδητοποιήσει από νωρίς ότι η ευτυχία και η καλή ζωή προϋποθέτουν να πάρει κανείς τη ζωή στα χέρια του. Μέσα από τις εμπειρίες του αλλά και χάρη στα βιβλία, απέρριψε την πίστη της μάνας του στη μοίρα – ότι, δηλαδή, η ζωή του ήταν ήδη γραμμένη στις σελίδες κάποιου «βιβλίου». Κατανόησε ότι το πεπρωμένο είναι το αναπόφευκτο των συνεπειών των δικών μας επιλογών και πράξεων. Πίστεψε αρκετά στη ρήση του Αλμπέρ Καμύ ότι «Η ζωή είναι το άθροισμα των επιλογών μας» και περισσότερο σε αυτήν του Έριχ Φρομ πως «Είμαστε αποτελέσματα της ιστορίας, αλλά ταυτόχρονα γράφουμε την ιστορία». Και, πάνω απ' όλα, άρχισε να ονειρεύεται έναν κόσμο πιο πολιτισμένο, πιο δίκαιο και πιο ανθρώπινο.

Ανδρώθηκε πολύ νωρίς, αφού από τα δέκα του χρόνια έκανε διάφορες δουλειές του «πεζοδρομίου», όπως σερβιτόρος σε σινεμά, κλειδαράς, σιδηρουργός και ξυλουργός. Στη συνέχεια, όπως έλεγε, πέρασε το μεγάλο σχολείο: μια σχολή μονίμων υπαξιωματικών με πολύ σκληρό καψόνι και απόλυτη πειθαρχία. Μπήκε παιδί στα δεκαέξι του και έφυγε στα δεκαοχτώ του άνδρας, έχοντας πάρει και το απολυτήριο του τότε γυμνασίου, δίνοντας κατατακτήριες εξετάσεις. Λίγες μέρες πριν ορκιστεί μόνιμος, παραιτήθηκε, έδωσε πανελλήνιες εξετάσεις και μπήκε σε οικονομική σχολή, που την τελείωσε δουλεύοντας ως πωλητής

καλλυντικών. Όλη αυτή η διαδρομή, οι κακουχίες, οι σκληραγωγήσεις και εμπειρίες τον έκαναν να αναπτύξει πολύ νωρίς την ωριμότητά του. Κυρίως όμως τον βοήθησαν ν' αναπτύξει πολύ σημαντικές και χρήσιμες για τη ζωή του αρετές, όπως αυτοπεποίθηση, προνοητικότητα, επιμονή, εργατικότητα, ανθεκτικότητα, κουράγιο, τόλμη, ταπεινότητα και τσαγανό.

Στη συνέχεια, λόγω των σπουδών του στο Μάνατζμεντ, απέκτησε σημαντικές γνώσεις που τις μετέτρεψε σε ικανότητες και αρετές μέσα από την εξάσκηση, κάνοντας πράξη τη ρήση του Αριστοτέλη ότι «Η αρετή είναι έξις (συνήθεια)» και αυτήν του Κομφούκιου πως «Ακούμε και ξεχνούμε, βλέπουμε και θυμόμαστε, κάνουμε και μαθαίνουμε». Έμαθε, ότι κάνει, να το κάνει αποτελεσματικά, θέτοντας πάντα προτεραιότητες, με τη λογική να «μην αφήνει τα σημαντικά πράγματα στο έλεος των ασήμαντων». Έμαθε να σκέφτεται ορθολογικά και «έξω από το κουτί», να κάνει συνήθως σωστές επιλογές, να τις υλοποιεί με σχέδιο και να διαχειρίζεται πολύ σωστά τον χρόνο του.

Παρότι διέθετε πλούσιο βιογραφικό, βρέθηκε απέναντι στο καθηγητικό κατεστημένο της δεκαετίας του ογδόντα, και για πολλά χρόνια η εξέλιξή του εμποδίστηκε. Αυτό τον έκανε να ασχοληθεί έντονα με την εκπαίδευση και τη συμβουλευτική σε επιχειρήσεις, για να βρει αναγνώριση και δικαίωση. Ήταν τυχερός, όμως, διότι εκεί τα πράγματα ήταν πιο αξιοκρατικά και οι ευκαιρίες για καλή αμοιβή και εξέλιξη ήταν αρκετές.

Η επαγγελματική του επιτυχία στηρίχθηκε στο ότι σεβάστηκε και έμπρακτα ευγνωμονούσε όσους τού έδιναν «μία δραχμή» και κυρίως στο γεγονός ότι έκανε μόνο ό,τι τον πάθιαζε να κάνει και μπορούσε να το κάνει πολύ καλά. Ό,τι έκανε, το έκανε με την καρδιά του. Πίστευε ότι

η γνώση είναι άχρηστη αν οι άνθρωποι δεν τη χρησιμοποιούν για να επιτυγχάνουν τα αποτελέσματα που επιθυμούν. Γι' αυτό, όταν δίδασκε, στόχος του δεν ήταν να αποκτούν οι άλλοι γνώσεις που γρήγορα θα ξεχνιούνταν, αλλά να μαθαίνουν, με την έννοια της βελτιωτικής αλλαγής του τρόπου σκέψης και των συμπεριφορών. Εστίαζε κυρίως στην ανάπτυξη των αρετών, των ικανοτήτων και της αξιοποίησης της δημιουργικότητας του μυαλού των μαθητών του.

Ως καθηγητής, πίστευε ότι, εξίσου σημαντικό με τη διδασκαλία και την έρευνα, ήταν να διαμορφώνει την κατάλληλη νοοτροπία και παιδεία των φοιτητών, καθώς και να ασκεί τον ρόλο του συμβούλου και του μέντορα. Πίστευε ότι ο σκοπός ύπαρξης του σχολείου, άρα και των δασκάλων, ήταν να συμβάλλουν στην ατομική και κοινωνική ευημερία των ανθρώπων. Ταυτόχρονα όμως γινόταν και μαθητής. Διάβαζε πολύ, όχι μόνο στη δική του επιστήμη, αλλά και φιλοσοφία, ιστορία, οικονομία, πολιτική και κοινωνιολογία.

Στις μεταπτυχιακές του σπουδές στη Γαλλία, επηρεάστηκε από τους Γάλλους νεομαρξιστές, σοσιαλιστές, σοσιαλδημοκράτες και οικολόγους. Έτσι, απέρριψε τις πρακτικές και τα συστήματα που τότε κυριαρχούσαν στις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού. Διαμόρφωσε όμως μια δική του πολιτική ιδεολογία, με βάση τις αξίες του, αλλά και καλές ιδέες του ουμανισμού και του φιλελευθερισμού, του Αριστοτέλη και του Πλάτωνα. Πίστευε ότι όλες οι πολιτικές ιδεολογίες έχουν ως λόγο ύπαρξης την ατομική και ταυτόχρονα την κοινωνική ευημερία, και ότι αυτό απαιτεί όλες τους να στηρίζονται στις πανανθρώπινες αξίες, όπως η αλήθεια, η εντιμότητα, η δικαιοσύνη, η ελευθερία, η αλληλεγγύη, ο σεβασμός του ανθρώπου και

της φύσης. Πίστευε ότι μπορεί να υπάρξει ένας πιο ανθρωπίνος πολιτισμός και ένας κόσμος χωρίς πολέμους, χωρίς απληστία, χωρίς εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο, χωρίς πείνα, χωρίς σπατάλη και καταστροφή της φύσης. Ήταν σχεδόν απόλυτος για την ευθύνη του κάθε πολίτη ως προς τη συμβολή του στην αποτελεσματική λειτουργία της δημοκρατίας, της κοινωνικής συνοχής και ευημερίας. Θεωρούσε ότι το ατομικό καλό, που είναι ο στόχος του κάθε ανθρώπου, δεν μπορεί να υπάρχει για καιρό χωρίς το κοινωνικό καλό.

Αισθανόταν μεγάλο σεβασμό, εκτίμηση και ίσως θαυμασμό για τις γυναίκες, αφού λόγω μητρότητας και κοινωνικοποίησης αναπτύσσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που ταίριαζαν περισσότερο με τις δικές του αξίες. Άλλωστε, σε αυτό τον είχε επηρεάσει αρκετά η καλοσύνη, η αγάπη, η φροντίδα και η υπευθυνότητα της μάνας του για το κάθε παιδί και για όλη την οικογένεια συνολικά. Παρότι θεωρούσε την οικογένεια ως τον πλέον βασικό θεσμό της κοινωνίας, πίστευε ότι η μονογαμία αποτελούσε μια κοινωνική σύμβαση. Γι' αυτόν ήταν πολύ χρήσιμη σε παλαιές εποχές για την κοινωνική συνοχή και ευημερία, αλλά και η πολυγαμία δεν ήταν αφύσικη, αμαρτία και ανεντιμότητα, αν δεν έβλαπτε τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα κανενός. Πίστευε ακόμη ότι κάποιος άνθρωπος μπορεί να είναι ερωτευμένος με δύο ή και περισσότερα άτομα, για διαφορετικούς λόγους με το καθένα. Βεβαίως, όταν τον ρωτούσαν αν αυτό μπορεί να το κάνει κι η γυναίκα του, απαντούσε με χιούμορ: «Βεβαίως έχει το δικαίωμα να το κάνει, αρκεί να μην το μάθω».

Ασφαλώς, είχε και αρκετά ελαττώματα. Ήταν ανυπόμονος, του άρεσε η ταχύτητα σε όλα, δεν «άκουγε» εύκολα –λόγω υψηλής αυτοπεποίθησης και ισχυρογνωμοσύνης–,

ζούσε με ένταση και πάθος την κάθε στιγμή λες και θα πέθαινε την επόμενη. Αυτό τον έκανε να δίνει ζωή στα χρόνια του, αλλά να μη δίνει χρόνια στη ζωή του – αφού παραμελούσε την υγεία του. Κυριολεκτικά την τελευταία στιγμή πρόλαβε να αντιμετωπίσει ένα δυνητικά θανατηφόρο καρδιακό επεισόδιο. Ήταν πολύ συναισθηματικός, παραπονιάρης, τσαπατσούλης, δεν έδινε σημασία στις λεπτομέρειες και δεν μπορούσε εύκολα να διαχειριστεί τον θυμό του με τους δικούς του ανθρώπους. Με τα χρόνια, έγινε πολύ απαιτητικός –μέχρι και καταπιεστικός– με τους άλλους, αλλά και με τον εαυτό του. Δεν αντιλαμβανόταν εύκολα ότι το χιούμορ και τα πειράγματά του μερικές φορές ενοχλούσαν τους άλλους. Ήθελε να απομυθοποιείται από την πρώτη στιγμή σε όποιους γνώριζε, κάτι που σε πολλούς δεν άρεσε, διότι τον ήθελαν σοβαρό και «καθώς πρέπει» ως διάσημο καθηγητή. Δυσκολευόταν να μπαίνει στη θέση των άλλων και συχνά έκρινε «εξ ιδίων τα αλλότρια». Ελάττωμά του, επίσης, ήταν να εμπιστεύεται εύκολα τους άλλους και, έτσι, να απογοητεύεται συχνά.

Με τη γυναίκα του, τη Βάσια, είχαν περίπου είκοσι πέντε χρόνια συμβίωσης, και μια πολύ καλή σχέση, η οποία στηριζόταν σε αμοιβαία εκτίμηση, κατανόηση, σεβασμό, φροντίδα και αγάπη. Ήταν λίγα χρόνια μικρότερη από τον Νίκο και ήταν πλήρως ικανοποιημένη από όλα όσα της προσφέρει ο σύζυγός της. Κατανοούσε το δικαίωμα της ελευθερίας του άντρα της για άλλη σχέση – αρκεί να μην ήταν σε βάρος της δικής τους. «Νίκο, έχεις δικαίωμα να κάνεις ό,τι θέλεις. Δεν θέλω όμως να γνωρίζω και να είναι σε βάρος της δικής μας σχέσης» του είχε εξηγήσει με σαφήνεια.

Ο Νίκος ήταν σίγουρος ότι σε καμία περίπτωση δεν θα σκεφτόταν κάτω από αυτές τις συνθήκες ελευθερίας να

χωρίσει τη γυναίκα του. Εκτός αυτού, ήταν βέβαιος ότι κάτι τέτοιο θα πλήγωνε πολύ την ίδια και τα ανήλικα παιδιά τους. Παρότι ήταν πολύ και επί χρόνια ερωτευμένος με την Άννα, συχνά της έλεγε: «Δεν μπορεί η δική μας ευτυχία να γίνει η δυστυχία των αγαπημένων μου. Άλλωστε όλα τα πράγματα στη ζωή είναι κάτω από περιορισμούς». Η Άννα συμφωνούσε πλήρως, έστω κι αν η παράνομη –για τον κόσμο– σχέση τους τους επέβαλλε να ζουν μια «κρυφή» ζωή, μοιραζόμενοι μόνο λίγες στιγμές.

Με βάση αυτή την αρχή, που την κατανοούσαν πλήρως, ο Νίκος και η Άννα ζούσαν μια σχέση γεμάτη ζωή, νόημα και έρωτα. Πίστευαν ότι θα ήταν μια ερωτική σχέση χωρίς τέλος, αφού, από τη μία, τους έδεναν τα κοινά ενδιαφέροντα στην επαγγελματική και κοινωνική τους δραστηριότητα. Και, από την άλλη, αφού ζούσαν μόνο λίγες στιγμές μαζί, η φθορά της σχέσης λόγω χρόνου και καθημερινότητας δεν θα μπορούσε να υπάρξει, όπως συνήθως γίνεται στα ζευγάρια που συζούν για χρόνια. Όπως χαρακτηριστικά είπε κάποια στιγμή στον Νίκο η Άννα: «Το τίμημα της σχέσης μας, αλλά και η κινητήριος δύναμή της, είναι ότι διαρκώς λείπουμε ο ένας στον άλλον. Αυτό είναι κατάρρα και ευχή για τη σχέση μας».

Έτσι ο Νίκος Αλεξίου, το 2005, κάνει δύο ζωές: Η μία είναι με τη γυναίκα του και η άλλη είναι η κρυφή του ζωή με την Άννα. Τη γνώρισε νέα φοιτήτρια, έγινε ο μέντοράς της και, μετά από κάποια χρόνια, όταν πια κι εκείνη έγινε καθηγήτρια, η ερωτική έλξη και η αγάπη που και οι δύο καταπίεζαν επί δεκαεννέα χρόνια εξελίχθηκε σε μια συναρπαστική και για τους δυο τους σχέση.

Ο Νίκος, εκτός της άριστης σχέσης με τη γυναίκα του, τα παιδιά του και την Άννα, διατηρούσε άριστες σχέσεις με τους γονείς του, που τους λάτρευε και φρόντιζε να

ζουν καλά, αφού είχαν περάσει πέτρινα χρόνια ζώντας τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο, τον Εμφύλιο και τη μεγάλη φτώχεια. Εκτός αυτού, ήθελε πολύ να τους κάνει να αισθάνονται υπερήφανοι για την επαγγελματική του επιτυχία, κάτι όμως που τον έκανε να νιώθει διαρκή θλίψη, αφού εκείνοι δεν μπορούσαν να κατανοήσουν το πού και το πώς έφτασε, ούτε το πόσο μακρύ και δύσκολο δρόμο περπάτησε από εκεί που ξεκίνησε. Ο πατέρας του πλησίαζε τα εβδομήντα και η μητέρα ήταν τρία χρόνια μεγαλύτερη από τον πατέρα του. Αγαπούσε πολύ τους γονείς του ο Νίκος, όχι μόνο για τις θυσίες που έκαναν για να τον μεγαλώσουν, αλλά και για τη μεγάλη αδυναμία και αγάπη που του έδειχναν, καθώς και για την ενθάρρυνση και την ψυχολογική στήριξη που του προσέφεραν όταν είχε να πάρει δύσκολες αποφάσεις. Τους αγαπούσε τόσο που δεν μπορούσε να συμβιβαστεί με τη σκέψη ότι κάποια στιγμή θα τους έχανε. Ήταν γι' αυτόν ένα κομμάτι του εαυτού του.

Αυτό όμως δεν ήταν ακόμη ώρα να τον απασχολεί. Εκείνο που τον πλήγωνε και τον ανησυχούσε διαρκώς ήταν ότι είχε φτιάξει μια εξαιρετική δική του ζωή, μια εξαιρετική καμπίνα, πάνω σε ένα καράβι που αρμένιζε με λάθος πορεία σε φουρτουνιασμένη θάλασσα, γεμάτο βλάβες και με λάθος καπεταναίους. Ήταν βέβαιος ότι τα ασθενή μαύρα σημάδια που έβλεπε στο βάθος του ορίζοντα θα έφεραν τρικυμία και ότι το καράβι-Ελλάδα θα είχε την τύχη του Τιτανικού. Αυτός ο φόβος συχνά μονοπωλούσε τις συζητήσεις του με πολλούς, αλλά κυρίως με την Άννα.

* * *

Η Άννα γεννήθηκε σε μια σχετικά ευκατάστατη οικογένεια με μια μικρή επιχείρηση αργυροχρυσοχοΐας, η οποία όμως

δεν πήγαινε καλά και έκλεισε αμέσως μετά τον ξαφνικό θάνατο του πατέρα της από έμφραγμα. Έτσι, από φοιτήτρια, πήρε τη ζωή της στα χέρια της και το πάλεψε πολύ για να επιβιώσει και να επιτύχει επαγγελματικά. Σπούδασε και αυτή εργαζόμενη σε μεγάλο πολυκατάστημα. Ήταν γοητευτική γυναίκα, με όμορφο πρόσωπο και σώμα. Αρκετά εσωστρεφής, έξυπνη, αυστηρή, αποτελεσματική, εγωκεντρική, φιλόδοξη, είχε έντονη ανάγκη για αυτοεκτίμηση και αναγνώριση από τους άλλους, αλλά και ροπή προς τη μελαγχολία. Χαρακτηριζόταν από κάποιον θετικό ναρκισσισμό, που αποτελούσε κινητήριο δύναμη για επιτυχία, αλλά και από κάποια στοιχεία αρνητικού ναρκισσισμού, που οδηγούν συχνά σε αρνητικές συμπεριφορές προς τους άλλους.

Από φοιτήτρια άρχισε να συμβουλευέται τον Νίκο Αλεξίου που ήταν καθηγητής της. Τον υιοθέτησε ως πρότυπο ιδανικού εαυτού και η κρυφή της επιθυμία ήταν να τον φτάσει ή και να τον ξεπεράσει επαγγελματικά. Έτσι επέλεξε, όπως κι εκείνος, να κάνει μεταπτυχιακές σπουδές στη Γαλλία και ακαδημαϊκή καριέρα στην Ελλάδα. Γυρίζοντας από τη Γαλλία, έχοντας διαρκώς σύμβουλο, μέντορα και υποστηρικτή τον Αλεξίου, ξεπέρασε σχετικά γρήγορα τις μεγάλες δυσκολίες που προκαλούσε η έλλειψη αξιοκρατίας σε αρκετά ελληνικά πανεπιστήμια και, λίγο πριν τα σαράντα της, έγινε καθηγήτρια σε πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης.

Από τότε που ήταν νεαρή φοιτήτρια, ο Νίκος Αλεξίου την είχε γοητεύσει. Παρότι είχε κάποιες σχέσεις και έναν αποτυχημένο γάμο, ποτέ δεν έπαψε να τον επιθυμεί ερωτικά – όπως άλλωστε και αυτός εκείνην. Έτσι, η προσωπική της ζωή, μέχρι –λίγα χρόνια πριν– να ξεκινήσει η σχέση της με τον Νίκο, ήταν φτωχή, μάλλον αποτυχημένη

και πολύ στενάχωρη. Αυτό την οδήγησε κάποια στιγμή σε βαριά κατάθλιψη. Αφού την ξεπέρασε οριστικά με τη βοήθεια του καθηγητή και με ψυχοθεραπευτική υποστήριξη, αισθανόταν ότι ζει μια ζωή όπως περίπου την ήθελε. Η σχέση της με τον Αλεξίου ήταν ένα σημαντικό κομμάτι αυτής της ζωής, αφού, εκτός από την ευγνωμοσύνη που αισθανόταν για όσα της είχε προσφέρει, την κολάκευε να είναι με έναν τόσο επιτυχημένο και διάσημο καθηγητή. Τον εκτιμούσε, τον αγαπούσε και ήταν πάντα ερωτευμένη μαζί του από τότε που τον γνώρισε. Βεβαίως, το γεγονός ότι τον μοιραζόταν με τη γυναίκα του ήταν ένα αγκάθι που παρέμενε στο σώμα της και δεν απέκλειε κάποια στιγμή στο μέλλον η σχέση τους να τελειώνει. Απολάμβανε όμως τον έρωτα μαζί του, θαύμαζε τη σκέψη και την προσωπικότητά του και περνούσε καλά μαζί του. Οι στιγμές της διασκέδασής τους ήταν λίγες, αλλά πολύ ποιοτικές για την Άννα. Θέατρο, συναυλίες, σινεμά και κάποια ολιγοήμερα ταξίδια, εντός και εκτός Ελλάδας, όπου είχαν την ευκαιρία να κοιμούνται αγκαλιά. Όμως και οι κοινές ακαδημαϊκές και κοινωνικές δράσεις ήταν απολαυστικές, αφού τους έδιναν την ευκαιρία να είναι μαζί και να γεμίζουν με νόημα τη ζωή τους. Ήταν ιδέα της Άννας να συνιδρύσουν πριν τρία χρόνια το CLI, μίαν ένωση διανοουμένων, με στόχο να συμβάλλουν στη διάδοση εννοιών και αξιών στην ελληνική κοινωνία, όπως και να διαμορφώνουν προτάσεις για την οικονομική, κοινωνική, πολιτισμική και πολιτική ανάπτυξη της χώρας.

* * *

«Είναι όλα πολύ καλά για να είναι αληθινά» είπε με έναν βαθύ αναστεναγμό σε μια στιγμή ο Νίκος στην Άννα, με

την οποία είχαν μια ανοιχτή και βαθυστόχαστη συζήτηση για τη ζωή, τη σχέση τους και κυρίως για την Ελλάδα, ταξιδεύοντας, αρχές Ιουνίου του 2006 πια, για ένα διήμερο ταξίδι στο πανέμορφο νησί της Ύδρας.

«Τι φοβάσαι, Νίκο; Μήπως αισθάνεσαι ενοχές που είμαστε τόσο καλά;»

«Όχι, Άννα. Πιστεύω ότι, μετά τη γαλήνη, κάποια στιγμή έρχεται η τρικυμία».

«Γιατί γίνεσαι απαισιόδοξος τώρα; Τι σ' έπιασε;»

«Άννα, είμαι αυτό που έλεγε ο Ιταλός στοχαστής Γκράμσι: απαισιόδοξος στο μυαλό και αισιόδοξος στην καρδιά».

«Τι σημαίνει αυτό πρακτικά για σένα και για μένα;»

«Πρώτα, φοβάμαι για τους γονείς μου. Αν και δεν είναι μεγάλοι, είναι πολύ κουρασμένοι. Η μητέρα μου τελευταία έχει αρχίσει να ξεχνάει – και είναι μόνο εβδομήντα τριών ετών. Τις προάλλες, δεν είδα καλά τον πατέρα μου. Είμαι σίγουρος ότι δεν αισθανόταν καλά. Μάλλον κάπου πονούσε».

«Γιατί δεν τον ρώτησες;»

«Τον ρώτησα, αλλά μου απάντησε ότι δεν είχε τίποτα. Όπως σου έχω πει, είναι τόσο σκληρός και ταυτόχρονα τόσο ευαίσθητος διότι θέλει να μη στεναχωρεί τους άλλους».

«Πρέπει να γίνεις ρεαλιστής, Νίκο. Αργά ή γρήγορα, οι γονείς σου θα φύγουν. Όλοι θα φύγουμε. Ο δικός μου πατέρας ξέρεις πόσο γρήγορα και πόσο ξαφνικά έφυγε. Και η μητέρα δεν πρόλαβε να γεράσει».

«Το ξέρω, Άννα, αλλά ο καθένας πονά για τους δικούς του γονείς. Το πένθος της απώλειας είναι μια οδύνη που ο καθένας μας βιώνει μόνος του. Αλλά ας τα αφήσουμε αυτά τώρα. Άλλωστε είναι νωρίς. Δεν πιστεύω ότι αυτή η τρικυμία θα έρθει σύντομα. Απλά είναι στιγμιαίοι φόβοι

μου. Άλλη είναι η τρικυμία που βλέπω να έρχεται καταπάνω μας με ταχύτητα. Δεν θα προλάβουμε, Άννα. Θα μας σαρώσει».

«Προφανώς εννοείς την οικονομική κρίση της χώρας;»

«Δεν εννοώ μόνο την οικονομική κρίση. Τέτοιες συμβαίνουν αρκετές φορές στον καπιταλισμό. Έχουμε κύκλους ύφεσης και ανάπτυξης. Τρικυμία εννοώ τη συνολική εθνική χρεοκοπία – δηλαδή οικονομική, πολιτική, κοινωνική και πολιτισμική. Η χρεοκοπία των αξιών έχει ήδη συμβεί εδώ και χρόνια και αυτό θα είναι η αιτία για τη συνολική κατάρρευση της χώρας».

«Έλα τώρα, μη γίνεσαι τόσο υπερβολικά απαισιόδοξος».

«Τις τελευταίες μέρες, μου ζήτησαν ένα άρθρο για την ελληνική έκδοση του Economist και για να το γράψω σκέφτηκα πολύ. Πρέπει να το διαβάσεις όταν δημοσιευθεί. Το συμπέρασμα είναι ότι, για να μην καταρρεύσει η χώρα, χρειάζονται άμεσα μέτρα πυροσβεστικού τύπου, αλλά και μέτρα που θα αλλάξουν την πορεία της. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι ήδη έχουμε πιάσει φωτιά, κι αν δεν τη σβήσουμε τώρα, μετά θα είναι πολύ αργά».

«Δεν πιστεύω ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν γνωρίζει τα δεδομένα, τις σπατάλες, τα ελλείμματα του κράτους και τον μεγάλο δανεισμό. Είμαι σίγουρη ότι σύντομα θα τους επιβάλει να πάρουν τα κατάλληλα μέτρα» είπε η Άννα.

«Πολύ εκτιμάς την Ευρωπαϊκή Ένωση. Επίτρεψέ μου να τη γνωρίζω καλύτερα από εσένα, αφού, από το 1986 μέχρι το 1988, είχα μια θέση συμβούλου και πηγαίνοερχόμουν στις Βρυξέλλες. Η Ευρωπαϊκή Ένωση πάσχει από ένα τεράστιο έλλειμμα αποτελεσματικών θεσμών, σωστής στρατηγικής και πολιτικής ηγεσίας. Όλες οι χώρες έχουν ως προτεραιότητα τα δικά τους συμφέροντα. Οι ηγέτες

τους συμπεριφέρονται με τη λογική του «κερδίζω - χάνεις» – και όχι με αυτήν του «κερδίζω - κερδίζεις» μέσα από τον αμοιβαίο σεβασμό, την αμοιβαία εμπιστοσύνη και την αποτελεσματική συνεργασία. Οι θεσμοί και οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν εξασφαλίζουν τις απαιτούμενες συνέργειες και την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας έναντι στις ΗΠΑ, στην Κίνα, ακόμη και στη Ρωσία. Έχουν μείνει πίσω στις νέες τεχνολογίες, ενώ φθίνουν οι παραδοσιακές βιομηχανίες λόγω του χαμηλού κόστους της Ασίας».

«Ναι, αλλά δεν πιστεύω ότι θα αφήσουν την Ελλάδα να χρεοκοπήσει αυξάνοντας συνεχώς τον δανεισμό και σπαταλώντας τις επιδοτήσεις και τα δάνεια απερίσκεπτα στην κατανάλωση. Θα την υποχρεώσουν να πάρει μέτρα για να μειώσει τα ελλείμματα του κράτους, μειώνοντας τους διορισμούς, τις σπατάλες και τους υψηλούς μισθούς στον δημόσιο τομέα, και ν' αυξήσει τα έσοδά της, χτυπώντας την τεράστια φοροδιαφυγή, δασμοδιαφυγή και εισφοροδιαφυγή».

«Δυστυχώς και η Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Ένωση πάσχουν από αλαζονεία, εφησυχασμό και ζουν σε μια ζώνη άνεσης που δεν τους επιτρέπει να δουν την ωμή πραγματικότητα ως έχει. Δεν σηκώνουν τα μάτια τους να δουν στον ορίζοντα την τεράστια τρικυμία που έρχεται».

«Νίκο, αρκετά αγχωθήκαμε. Ας απολαύσουμε το ταξίδι. Σε μισή ώρα φτάνουμε στο νησί που λατρεύεις τόσο πολύ. Μην ξεχνάς τη ρήση του Νίτσε: “Αν κοιτάξεις πολλή ώρα την άβυσσο, στο τέλος θα κοιτάζει και η άβυσσος εσένα”».

«Ναι, αλλά μην ξεχνάς κι εσύ τη ρήση του Μακιαβέλλι: “Οι άνθρωποι έχουν το ελάττωμα, όταν έχει νηνεμία, να νομίζουν ότι δεν θα έρθει ποτέ καταιγίδα και, έτσι, να μην προετοιμάζονται”».